

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента Кучая Олександра Володимировича про дисертаційне дослідження Мнишенко Катерини Володимирівни на тему: «ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИХОВАНЦІВ ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ», що представлено на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки

Актуальність проблеми дослідження зумовлена соціальним замовленням суспільства на випускника закладу дошкільної освіти, який оволодів компетентностями, сформованими у процесі колективної й індивідуальної творчої діяльності, здатен виконувати інтелектуальні та творчі завдання, а також створенням умов для особистісного розвитку дитини та її успішної соціалізації. Художньо-естетичне виховання дітей дошкільного віку є одним із пріоритетних напрямів системи освіти й державної політики в цілому.

Наразі національно-культурні традиції перебувають у центрі уваги сучасної освітньої політики, одним із основних пріоритетів якої є збереження й розвиток культурної спадщини, народної художньої творчості як основи духовно-морального розвитку суспільства. Орієнтація на цінності народної творчості забезпечує формування в дитини естетичного світогляду; активізацію проявів самостійності, ініціативи та творчих здібностей; реалізацію художньо-естетичного світосприйняття в різних видах дитячої діяльності, а також сприяє високому рівню осмислення культурної спадщини й засвоєнню надбань національної культури у процесі становлення особистості дошкільника.

Дисертаційну працю виконано в контексті досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського як складової науково-дослідної теми кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (0119U102999) та кафедри дошкільної освіти «Підготовка фахівців дошкільної та початкової освіти в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір» (0121U109684). Тему дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 5 від 26. 10. 2016 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 28. 03. 2017 р.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Дисертанткою проаналізовано зміст базових понять дослідження: «художньо-естетична культура», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»; виокремлено й охарактеризовано компоненти, критерії та рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості; обґрунтовано педагогічні умови і розробити модель формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти

засобами народної творчості; розроблено й експериментально перевірено методику реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури у вихованців закладів дошкільної освіти засобами народної творчості.

Нові факти, одержані здобувачкою

У дисертаційному дослідженні дисертанткою *вперше* обґрунтовано педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості (інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості);

- *спроєктовано* модель формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості;

- *уточнено* поняття «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «художньо-естетична культура здобувачів дошкільної освіти», «формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості»;

- *виокремлено й охарактеризовано* компоненти, критерії й рівні сформованості основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості;

- *набули подальшого розвитку* форми й методи формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується застосуванням у ході її виконання методології, адекватної меті і завданням, специфіці об'єкта і предмета, застосуванням необхідного комплексу методів дослідження, а також практичним упровадженням дослідницьких результатів.

Сформована авторкою джерельна база характеризується різноманітністю та достатньою повнотою, що слугує безперечним доказом інформативності та валідності представленої роботи.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань.

Зміст анотацій поданий українською та англійською мовами. Він відображає зміст дисертації, висвітлює суттєві аспекти роботи.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів

Практичне значення результатів дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес закладів дошкільної освіти методики реалізації педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості. Запропоновано для практичного використання методичні рекомендації «Формування основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти засобами народної творчості». Розроблено і впроваджено в освітній процес закладів дошкільної освіти комплекс творчих завдань, сценаріїв проведення розважальних заходів, спрямованих на реалізацію освітніх напрямів «Дитина у світі мистецтва», «Мовлення дитини» Базового стандарту дошкільної освіти (2021). Основні положення та висновки проведеного дослідження впроваджено в освітній процес підготовки майбутніх вихователів під час вивчення навчальних дисциплін «Методика проведення занять з народознавства», «Педагогічна майстерність з методикою організації і проведення свят у закладах дошкільної освіти».

Матеріали дисертації **впроваджено** в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (№ 06/29 від 26. 12. 2022), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (№ 01-23/204 від 15. 12. 2022), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (№ 11 від 08. 12. 2022), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (№ 579 від 29. 12. 2022), Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (№ 01-09/22 від 25. 01. 2023), комунального закладу «Заклад дошкільної освіти № 10 ВМР» (№ 05-01-02/02 від 12. 01. 2023), комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад № 1 ВМР» (№ 17 від 25. 01. 2023), ЗДО № 2 села Рахни-Лісові Тульчинського району Вінницької області (№ 58 від 10. 11. 2022), ЗДО № 1 «Дзвіночок» Комунальної власності Жмеринської об'єднаної територіальної громади Вінницької області (№ 05-08/08 від 14. 12. 2022), комунального закладу «ДНЗ №305» м. Київ (№ 05-02-07/07 від 23. 11. 2022).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Запропоновані в дисертації теоретичні та методичні матеріали можуть бути використані під час організації освітньої роботи в закладах дошкільної освіти, для написання курсових та дипломних робіт здобувачами вищої освіти, для створення навчально-методичних посібників і написання наукових праць.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 329 сторінки, з них 184 – основного тексту. Робота містить 13 таблиць, 11 рисунків.

Так, у **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність виконаного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання і методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; представлено апробацію та впровадження результатів

дослідження; зазначено особистий внесок здобувача; подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі на основі аналізу підходів науковців до визначення поняття *«художньо-естетична культура»* цю *дефініцію розуміємо* як цілісну систему сприйняття художньо-естетичних цінностей та надбань, формування естетичної свідомості, художньо-естетичного смаку, втілення емоцій, почуттів, викликаних художньо-естетичним змістом творів мистецтва, у власній творчій діяльності. Стрижневою категорією художньо-естетичної культури є мистецтво, яке, з одного боку, є засобом формування художньо-естетичної культури через сприйняття існуючих творів мистецтва, а з іншого боку, через мистецтво, як діяльність, створюються нові художні твори.

Художньо-естетичну культуру здобувачів дошкільної освіти розглядаємо як частину загальної культури особистості, що об'єднує систему уявлень про художню красу світу, художньо-естетичні цінності, певні вміння в галузі художньо-естетичних технологій і потребу в їх використанні, творчий підхід до здійснення художньої діяльності.

Ретроспективний аналіз проблеми художньо-естетичного розвитку особистості в цілому, і дитини дошкільного віку, зокрема, дозволив визначити зміну естетичних домінант в культурно-творчій, соціальній діяльності людини, що представлено логікою відображення культурного різноманіття суспільства і гуманістичних ідей соціокультурного виховання в конкретний історичний період.

Уважаємо, що формувати основи художньо-естетичної культури доцільно в дошкільному віці, оскільки цей вік є сенситивним для розкриття індивідуальних особливостей дитини, формування мотивів навчання, розвитку продуктивних прийомів навчальної діяльності, засвоєння соціальних норм, розвитку навичок самоконтролю. Специфіка формування художньо-естетичної культури на етапі дошкільного дитинства визначається, в першу чергу, способами сприйняття світу дитиною і обумовлюється особливостями її внутрішнього світу: підвищеною емоційною чуйністю; синкретичністю світосприйняття; глибиною художніх вражень, обумовленою їх новизною; щирістю, правдивістю, змістовністю, яскравістю створюваних образів; прагненням до експериментування. Цей процес має бути спеціально організованим, цілеспрямованим та структурованим.

В умовах реалізації Базового стандарту дошкільної освіти (2021 р.) формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку орієнтоване на активізацію потреби особистості до творчої самореалізації на основі взаємопов'язаної трансляції гуманітарних цінностей суспільства, культури і мистецтва, на пізнання дітьми дошкільного віку культурних і мистецьких цінностей через засвоєння системи загальнолюдських цінностей.

Доведено, що багатий освітньо-виховний потенціал народної творчості, художньо-образна виразність української народної культури (ритм, динаміка, гармонія, орнаментальність, декоративність тощо) є цінним дидактичним матеріалом у формуванні основ художньо-естетичної культури здобувачів дошкільної освіти.

Визначено, що формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості розглядаємо як взаємодію педагогів з дітьми з метою передачі і засвоєння здобувачами дошкільної освіти уявлень і знань про естетичні цінності, втілені в народному мистецтві, розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей, формування у них прагнення до самореалізації в естетично-творчій діяльності, заснованій на народних традиціях.

У другому розділі у структурі художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості визначено компоненти:

- емоційно-ціннісний компонент, який поєднує естетичні емоції, почуття, переживання, стан, характеризує емоційно-чуттєве розуміння дійсності, ставлення до неї;

- когнітивний компонент, який стосується опанування знань про народну творчість, естетичні судження, завдяки яким відбувається естетичне пізнання світу;

- діяльнісний компонент, який визначає систему художніх умінь і навичок у галузі народної творчості.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури щодо досліджуваної нами проблеми й узагальнення педагогічного досвіду визначено такі критерії сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості: емоційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, діялісно-творчий. Основним показником сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості ми обрали просування з низького рівня на середній і на високий.

Визначено педагогічні умови формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, зокрема такі: інтегрування у змісті виховної роботи з дошкільниками різних видів художньої творчості (літературної, музичної, театральної, хореографічної, образотворчої); застосування проєктної освітньої технології, яка активізує проблемно-пошукову діяльність дітей і забезпечує формування у них досвіду емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва у тісному зв'язку з життєвою практикою; організація партнерської взаємодії з батьками як референтними особами, котрі сприяють інтеріоризації дітьми цінностей народної культури та зразків художньо-естетичної творчості.

Спроєктована нами педагогічна модель формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості має структурну організацію, в її основі лежить системний, діялісний, особистісний, культурологічний, компетентнісний, інтегрований підходи. Вона охоплює п'ять блоків: *цільовий, концептуальний, організаційно-змістовий, технологічний, аналітико-результативний*. Модель характеризується цілісністю, оскільки всі зазначені компоненти взаємопов'язані, відображають змістове навантаження і працюють на кінцевий результат; відкритістю, оскільки модель є складовою системи формування основ художньо-естетичної культури

дітей дошкільного віку як самостійна ланка; прагматичністю, тому що модель пов'язана з практичною складовою реалізації поставленої мети.

У третьому розділі експериментальна робота відбувалася у природних умовах освітнього процесу закладу дошкільної освіти за варіативним типом, для якого притаманне цілеспрямоване варіювання в різних групах із приблизно однаковим початковим рівнем сформованості досліджуваних параметрів і порівнянням кінцевих результатів. Моніторинг відбувався за допомогою діагностичного інструментарію, який передбачав спостереження, анкетування, стандартні діагностичні методики, а також статистичний і порівняльний аналіз результатів виконання дошкільниками художньо-естетичних завдань.

Після проведення початкової діагностики сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості з'ясувалося, що переважна більшість дітей перебуває на низькому чи середньому рівні сформованості досліджуваної якості, що свідчить про необхідність упровадження розроблених педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільного віку засобами народної творчості в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Формувальний етап педагогічного експерименту, спрямований на перевірку визначених педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості, було проведено впродовж 2017–2022 рр. Для цього на початку експерименту було визначено експериментальну й контрольну групи.

У контрольній групі формування основ художньо-естетичної культури дітей дошкільного віку засобами народної творчості відбувалося спонтанно, у процесі традиційного навчання. В експериментальній групі перевірялася дієвість обґрунтованої нами педагогічної моделі.

В експериментальній групі відбулося збільшення показників високого рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості на 18,9%, у контрольній групі – на 4%. На середньому рівні сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості перебувають 65,5% дітей експериментальної групи (більшість досягли високого рівня, який становить 28,4%) і 77,5% контрольної групи (високий рівень мають 13,9% дітей). Відповідно показники низького рівня експериментальної групи на підсумковому етапі експерименту зменшилися на 12,1% (6,1% дітей), контрольної групи – на 9,9% (8,6%).

Порівняльний аналіз і перевірка отриманих результатів за допомогою статистичних методів свідчить про те, що зміни в експериментальній групі не є випадковими. Вони є наслідком комплексного впровадження педагогічних умов розробленої педагогічної моделі та сприяють досягненню мети – покращенню рівня сформованості основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень до змісту роботи:

1. У вступі роботи ви перераховуєте методи дослідження, що використали у дослідженні. Варто розписати, яку роль відіграв у дослідженні конкретний метод, тобто з якою метою застосовувалися методи.
2. У роботі набагато більше зроблено дослідницею ніж розписано у науковій новизні одержаних результатів.
3. Значну цінність для дослідників та практиків мають додатки. Які, нажаль, малочисельно представлено у роботі.
4. Цінність роботи була б значно вищою, якби дисертантка проаналізувала зарубіжний досвід художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості.
5. У тексті дисертації зустрічаються окремі орфографічні помилки та стилістичні недоліки.

Однак, викладені зауваження та побажання, що мають рекомендаційний характер і можуть бути враховані в подальшій науковій роботі дисертантки, не зменшують теоретичного та практичного значення результатів дисертаційної роботи.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях

Основні результати дослідження викладено в 21 публікації, із них: 1 стаття – у виданні категорії А, 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії Б, 2 статті в закордонних виданнях, 2 – у колективних монографіях, 9 – у матеріалах конференцій, 1 – методичні рекомендації, 1 – навчальний посібник у співавторстві.

Особистий внесок здобувача

Отримані наукові результати, висвітлені в дисертаційній праці, одержані на основі самостійних науково-дослідницьких пошуків. У працях, написаних у співавторстві, заслугою здобувача є: (Sarancha, Mnyshenko, & Khilya, 2021) – теоретичне обґрунтування та діагностика системи цінностей особистісних установок здобувачів вищої педагогічної освіти освіти; (Мнишенко, & Волошина, 2020) – характеристика основних принципів етнопедагогіки; методів виховання, які застосовують в етнопедагогіці; (Волошина, & Мнишенко, 2020) – аналіз напрямів роботи вихователів закладів дошкільної освіти щодо формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку засобами фольклору; (Мнишенко, & Волошина, 2021) – теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості; (Kuchynska, Blashkova, Rodiuk, Holiuk, Polishchuk, Ivanytska, & Mnyshenko, 2022) – теоретичний аналіз особливостей реформування сучасної системи освіти, інноваційних процесів, які відбуваються в закладах освіти; (Dmitrenko, Voloshyna, Kizim, Mnyshenko, & Nahorniak, 2022) – охарактеризовано особливості впровадження смарт-технологій в освітній процес здобувачів освіти різного рівня.

Висновок. Резюмуючи результати дослідження можна стверджувати, що дисертаційна робота Мнишенко Катерини Володимирівни на тему: «Формування основ художньо-естетичної культури вихованців дошкільних установ засобами народної творчості» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Мнишенко Катерина Володимирівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта, педагогіка та спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

О. В. Кучай

